

ПАМЯТНИКИ КУЛЬТУРЫ ШАРОВИДНЫХ АМФОР В ОКРЕСТНОСТЯХ ОСТРОГА

Активные разведки вдоль среднего течения Горыни и ее притоков, а также учет материалов, полученных в процессе раскопок многослойных памятников позволил существенно расширить источники по культуре шаровидных амфор в этом регионе. Они пополнены двумя погребениями и особенно многочисленными следами бытовой деятельности и обогащают материальный комплекс культуры шаровидных амфор Западной Волыни, в частности керамику, новыми нюансами формы и орнаментации. Впервые выявлены также украшения из ракушек, в целом редкие в этой культуре.

Но что важнее, значительное количество бытовых памятников существенно меняет представление о культуре шаровидных амфор на Западной Волыни, которая еще совсем недавно была представлена, главным образом, немногочисленными каменными гробницами и случайными находками. Также важно, что район Острога с точки зрения насыщенности бытовыми памятниками не является исключением, подобная ситуация засвидетельствована и вдоль р. Иква в районе Дубно.

Из-за характера находок ныне трудно классифицировать бытовые памятники. Некоторые из них фиксируют, видимо, стоянки и стойбища, другие — поселения более длительного характера. Но в любом случае они сближают Западную Волынь с другими регионами культуры шаровидных амфор и заставляют задуматься о способе жизни этого населения.

О.П. Pozikhovskiy, К.П. Bunyatyayn

GLOBULAR AMPHORA CULTURE SITES IN THE SUBURBS OF OSTROH

Intensive archaeological excavations along the middle flow of the Horyn River and its inflows, as well as processing of materials obtained during excavations at multilayer sites, significantly broadened the sources for study of Globular Amphora culture in this area. They are supplemented with two burials and especially numerous traces of domestic activity; they enrich material assemblage of Globular Amphora culture in Western Volyn region, and in particular ceramics, with new tints in form and ornamentation. Also, for the first time there were discovered adornments made of shells, rare for this culture on the whole.

However, what's more important is that a significant number of domestic sites essentially changes the conception of Globular Amphora culture in Western Volyn region, which just recently was presented mainly by not numerous stone tombs and accidental finds. It is also important that Ostroh vicinity is not exceptional in terms of domestic sites density, a similar situation is recorded along the Ikva River and in the vicinity of Dubno.

Due to the nature of finds it is difficult to classify domestic monuments today. Some of them, apparently, record sites and camps, others — possibly settlements of longer duration. Nevertheless, they make Western Volyn region closer to other areas of Globular Amphora culture and set thinking about the way of living of its population.

О. Косько, В.І. Клочко, А. Ольшевський

РИТУАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ НАСЕЛЕННЯ ПРИЧОРНОМОРСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПІЛЬНОТИ ДОБИ РАННЬОЇ БРОНЗИ НА р. СЯН

Публікується курган культури шнурової кераміки, в якому виявлено ямно-катакомбний горщик.

К л ю ч о в і с л о в а: південно-східна Польща, курган, культура шнурової кераміки, культурні зв'язки.

16 серпня 2010 р. в ході рятівних археологічних досліджень на автомагістралі А4 в місцевості Свенте (пам'ятка 11), гміна Радимно, повіт Ярослав (рис. 1) виявлено перший у басейні Вісли об'єкт, безперечно пов'язаний з причорноморськими культурами доби ран-

ньої бронзи: ямною чи ямно-катакомбною. Дослідження провадила експедиція фірми ARCHE Терези Добраковської під керівництвом магістра Олександри Лукашевської¹.

¹ Автори висловлюють подяку пані Олександрі Лукашевській за надану можливість ознайомитися з матеріалами.

© О. КОСЬКО, В.І. КЛОЧКО, А. ОЛЬШЕВСЬКИЙ, 2012

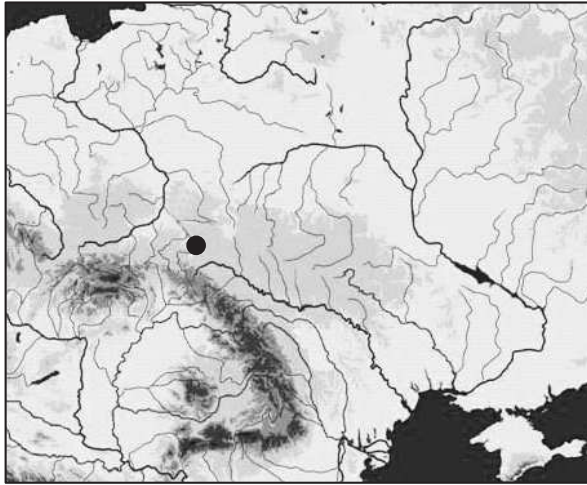

Рис. 1. Локалізація Свенте, пам'ятка 11, гміна Радимно, повіт Ярослав

У травні 2011 р. одному з авторів цієї статті (О. Коську) представники фірми в особі керівника експедиції запропонували проаналізувати «причорноморський (понтійський) компонент» для Звіту служби охорони пам'яток, а також ширше — в межах проекту Інституту первісної історії Університету ім. Адама Міцкевича в Познані з дослідження північно-західного кордону ямної (ЯК) та катакомбної (КК) культурних спільнот (Koško 2011)². «Ямний» об'єкт виявлений у межах могильника культури шнурової кераміки (КШК), археологічне опрацювання якого провадив Адам Ольшевський, опубліковане в томі згаданого Звіту (ред. О. Лукашевська).

Об'єкт 1149, археометрично-таксономічні дані

Об'єкт 1149 — одна із 11 поховальних пам'яток КШК, досліджених на могильнику Свенте 11 (рис. 2). У верхній частині його заповнення була керамічна посудина (рис. 3), яка різнилась за технологічно-стилістичними нормами від місцевої «шнурової» кераміки (любачівська група КШК: Machnik 1966, s. 185 etc.; 1979, s. 343 etc.). Зруйнований ландшафт ускладнює детальну оцінку характеру могильника, але, беручи до уваги планіграфію поховань, можна припустити, що тут переважали могили під курганами або впушені в насипи.

² Мається на увазі спільна програма Інституту первісної історії Університету ім. Адама Міцкевича в Познані та Інституту археології НАН України «Ямпіль 2010», яка продовжується й нині.

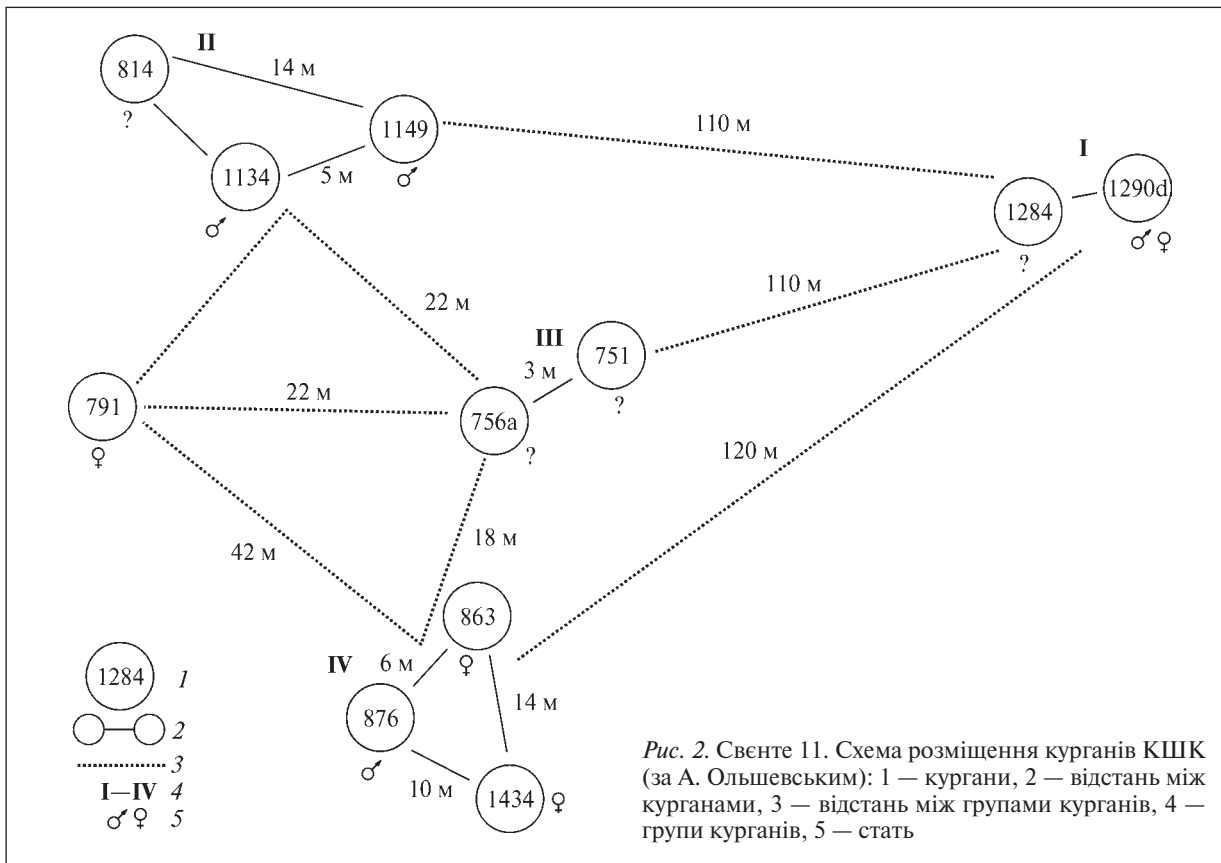
Аналіз об'єкта дозволяє зробити висновок, що виявлено придонну частину катакомбної конструкції. На території, яку займали місцеві групи КШК, об'єкти такого типу переважають (Włodarczak 2006, s. 53) і концентруються в трьох регіонах: краківському, сандомирському (також і в культурі Злота) та сокальському (розтоцькому). Зазначимо, що представлені тут матеріали документують необхідність виділення ще однієї територіальної групи (любачівської?), в якій теж ховали в катакомбах. Появу катакомб у малопольському регіоні датують від 2700/2600 рр. до н. е. — культура Злота й II фаза КШК (Włodarczak 2006, s. 159; Machnik, Bagińska, Koman 2009).

Оцінку археометричних рис досліджуваного об'єкта подаємо згідно типологічних норм, які використовують для характеристики поховань КК (див.: Ślusarska 2006, там і літ-ра). Відтак, зафіксовано могилу з прямокутною/овальною в плані шахтою-дромосом (розміри 118 × 89 см) і овальною камерою-склепом (розміри 267 × 177 см), тобто конструкцію типу IIIA (можливо, IIA) (Ślusarska 2006, Fig. 15). На дні камери, орієнтованої південь—північ (з незначним відхиленням), лежав скелет чоловіка? 60—65 років (рис. 4) — скорчено на правому боці головою на південь і зверненим на схід лицем (антропологічне визначення В. Козак-Зихман). Поховання супроводжувалося (рис. 5) двома посудинами, покладеними в ногах (№ 2) та біля плеча (№ 3). На схід від посудини № 3 лежала сокира з мергелю. У верхній частині камери виявлено ще одну посудину (№ 1) і фрагмент великої ретушованої пластини з волинсько-дністрянського крем'я (визначення А. Ольшевського).

З погляду таксономії, найбільше значення мають дві посудини: № 3 — знайдена в придонній частині заповнення камери, біля скелета, себто покладена під час поховання, та № 1 — виявлена у верхній вцілілій частині склепу, себто вміщена до нього пізніше. Форма третьої посудини (№ 2), вміщеної в могилу, як видається, у фрагментах, не реконструюється. За технологічними рисами її можна віднести до КШК.

Посудина № 3 (рис. 5, 2) — кубок КШК типу Іvc, за систематикою Я. Махніка. Найближчі аналогії маємо в так зв. групі С шнурової кераміки, а саме Бжезінки (повіт Любачув) курган III, поховання 1 (Machnik 1966, s. 185 etc., tabl. XXVI, 5).

Горщик № 1 (рис. 5, 1) не має аналогій у КШК і є класичною посудиною ЯК (Шапош-

никова 1985, рис. 98; Шапошникова, Фоменко, Довженко 1986, рис. 15). Це горщик з погостреним/заокругленим денцем і короткими вінцями, оздобленими по краю скісними відбитками шнура. Попередній аналіз відбитків, з яких складається орнамент, показує, що йдеться про псевдотрикотаж — голковий виріб (макроскопічна оцінка А. Сікорського; див.: Koško, Sikorski, Szmyt 2010). Порівняно з безперечно ямними прототипами технологія, за якою виліплена посудина, демонструє, на думку українських експертів, «атипові риси» у вигляді домішки — товченого каміння (відмічено й пісок). Слід підкреслити, що зовнішня та особливо внутрішня поверхні горщика оформлені обмазуванням мітелкою (так зв. розчеси, вкриті всередині нагаром), що є чіткою ознакою його східної типогенези.

Обрядове місце — низка ритуальних дій (об'єкти 1149А і 1149В)

У процесі польових досліджень встановлені розбіжності в стратиграфічному заляганні матеріалів, знайдених у заповненні об'єкта 1149, — у верхній і придонній його частинах. Те засвідчило також дослідження вмісту фосфору (аналі-

зи зроблені під керівництвом к. і. н. Й. Ногай-Хахай). Встановлено підвищений вміст цього хімічного елемента на рівні скелета і на рівні ямної посудини, що навело на думку, що тут «можемо мати справу з двома похованнями» (що й зазначено у Звіті). Тож надалі будемо користуватися поділом об'єкта на два з різною функ-

Рис. 3. Свенте 11. Горщик з об'єкта 1149В

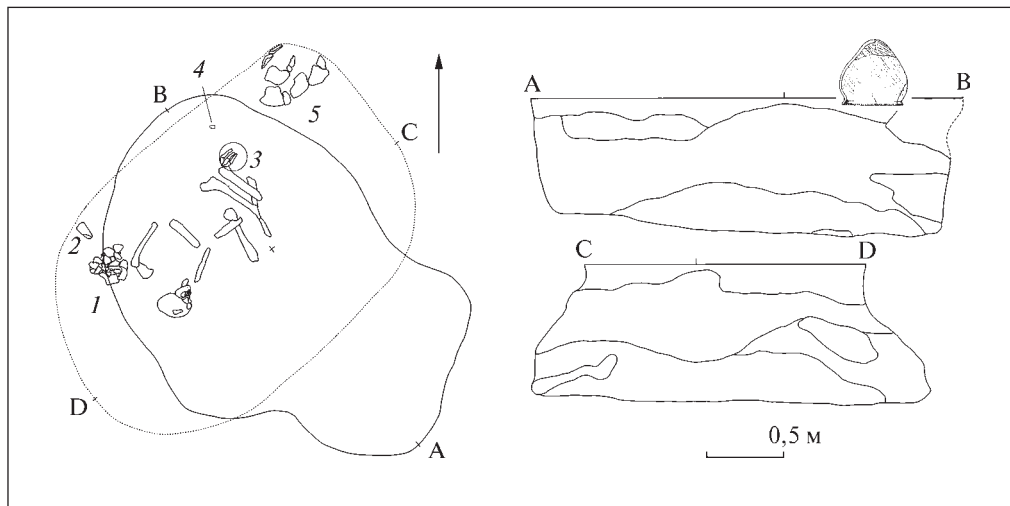

Рис. 4. Свенте 11. План і перетини об'єкта 1149: 1 — горщик № 3; 2 — сокира; 3 — горщик № 2; 4 — фрагмент крем'яної ретушованої пластини; 5 — горщик № 1 (за О. Лукашевською з доповненням авторів)

цією: 1149А — поховання (придонна частина) та 1149В — тризна (верхня частина).

Можливі дві версії реконструкції процесу формування дослідженого обрядового місця. Перша — маємо справу з низкою відносно близьких у часі ритуальних дій; друга — обрядові дії були розділені набагато довшим проміжком і стосуються генетично різних культур, зокрема виходячи з досліджень місць первісних культових практик у Куявії (Cofta-Broniewska 1989). Зважаючи на зруйнованість верхньої частини пам'ятки, а саме насипу (насіпів) кургану, а також верхньої частини катакомби та вхідної ями, важко зробити остаточний висновок. Як правдоподібнішу гіпотезу можна запропонувати такий цикл послідовних ритуальних дій:

- вибір обрядового місця: плоскої території на краю долини р. Сян;
- створення «грунтової» могили — 1149А (варіант А);
- спорудження насипу кургану;
- у насип вкопують могилу — об'єкт 1149А (варіант Б);
- у ній ховають небіжчика;
- підготовка супроводу — як мінімум три предмети: дві посудини та кам'яна сокира;
- складування предметів супроводу в камері — об'єкті 1149А (послідовність?);
- у насип кургану над похованням вкопують «офіру» під час тризни — об'єкт 1149В;
- останні дії ідентифіковані як депонування догори дном горщика, що раніше слугував для зберігання молочної субстанції (нагар), а також великої ретушованої пластини з волинського кременю; цитовані раніше аналізи

вмісту фосфору вказують на гіпотетичну присутність також м'ясної туші.

Таксономічна ідентифікація

У польській літературі на тему КШК могили з підбоек-катакомбою не сприймалися як ознака екзогенних причорноморських традицій. Переважала думка, що вони конвергентно розвивалися в басейні Балтійського моря (Machnik 1966; 1979). Та через найновіші відкриття на Сокальському кряжі П. Влодарчак вважає можливим переглянути цю думку, наголошуючи на передбачуваному значенні нових польових досліджень «дністерської КШК» (Włodarczak 2006, s. 135). Слід зауважити, що топогенетичні зв'язки різних анклавів цих ритуалів на території Близького Сходу та Європи досі вивчені мало (Klejn 1967; Ślusarska 2006). Проблема зовнішніх запозичень у розвитку малопольських поховань з підбоек вимагає детального аналізу їхніх типологічних, хронометричних і обрядово-символічних зв'язків з ареалом КК або, в ширшому плані, ЯК і КК (рис. 7; 8; Klochko, Koško 2009; Koško 2011). Ця проблема набуває нового аспекту з відкриттям комплексу в Свентому 11. Помічене тут співвідношення «шнурових», «катакомбних» і «ямних» елементів як стратиграфічно наймолодших відкриває декілька важливих напрямів у дослідженнях типогенези синкретичних культур рубежу заходу та сходу Європи в III тис. до н. е., особливо в другій його половині.

Ключове значення має стан вивчення дуже синкретичного західного ареалу КК (терито-

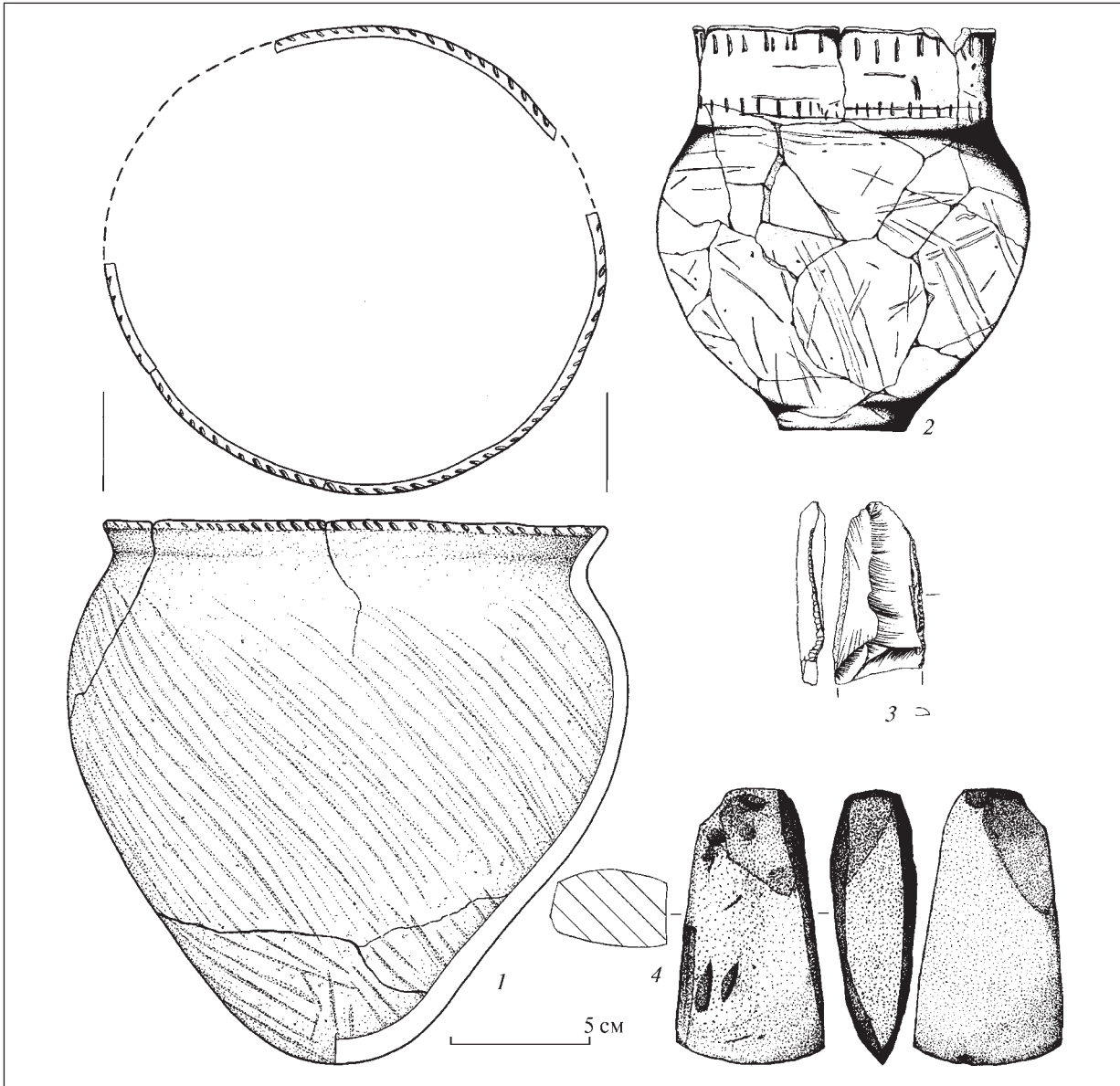

Рис. 5. Свенте 11. Інвентар: 1, 3 — об'єкт 1149В (тризна); 2, 4 — об'єкт 1149А (поховання) (рис. Й. Кендельської та О. Ольшевського)

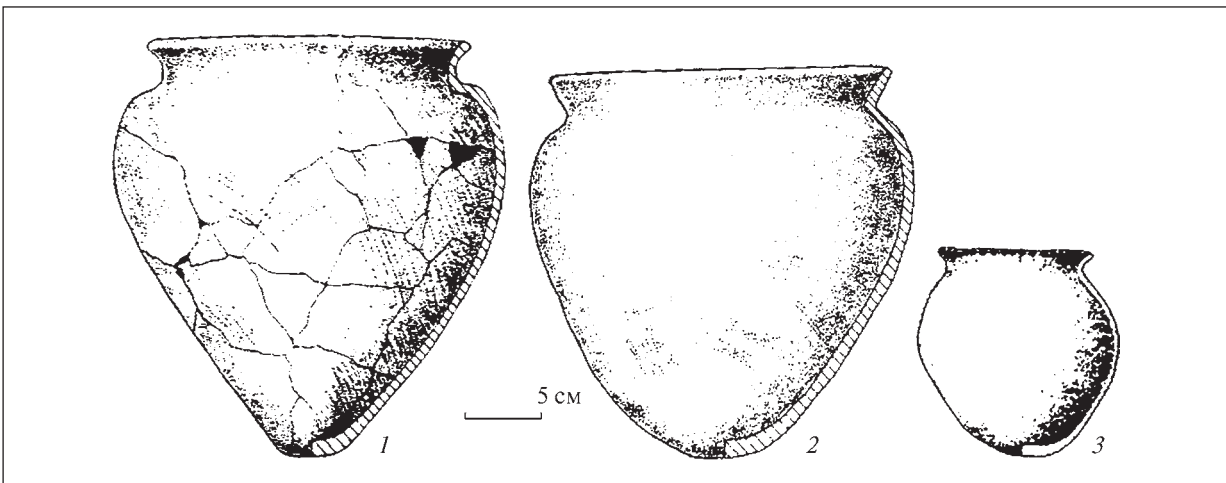

Рис. 6. Доброводи, курган 2. Горщики з поховань ЯК: 1 — поховання 7; 2 — поховання 8; 3 — поховання 1

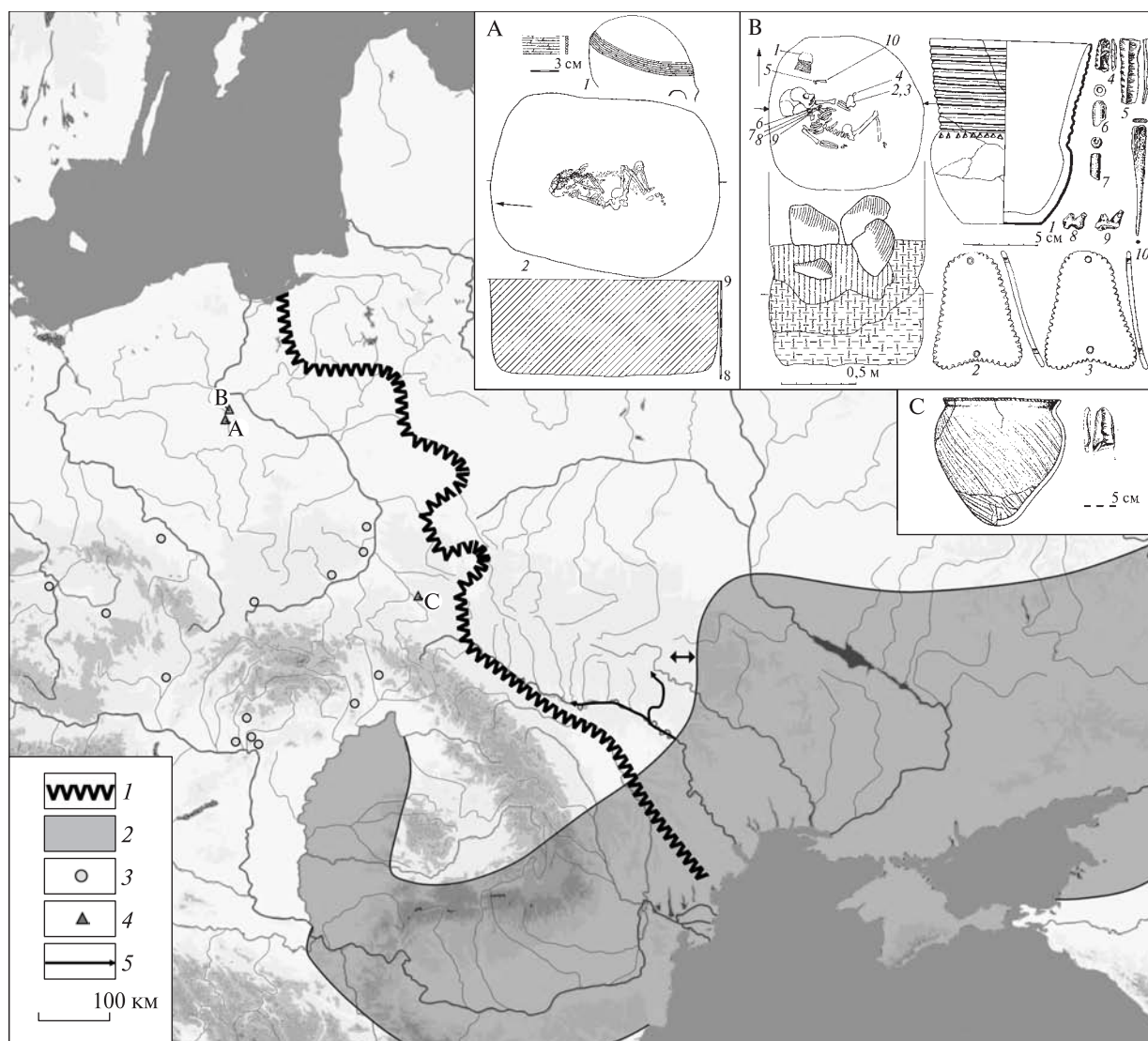

Рис. 7. Гіпотетичні свідчення «балтійських» впливів населення ЯК: 1 — фізико-географічна межа між заходом і сходом Європи; 2 — ойкумена ЯК; 3 — поховання в так зв. позі жабки; 4 — пізньонеолітичні поховання басейну Балтійського моря з рисами «ямного» обряду (А — Божевівце 8; В — Круша Замкова 3; С — Свенте 11); 5 — гіпотетичні шляхи Дністер—Сян і Дністер—Південний Буг—Західний Буг? (за: Klochko, Koško 2009, з доповненнями)

рія від Південного Бугу до Дунаю—Пруту), особливо пізньокатакомбного горизонту причорноморського степу (див.: Тошев 1991; 1991a). В українських дослідженнях, які підтверджують основну лінію розвитку ЯК→КК→культура Бабине (за старішою термінологією, культура багатоваликової кераміки), вказується, що поряд із наведеною послідовністю є свідчення співіснування груп населення, які представляють згадані культури. Проникання КК на правий берег Південного Бугу розпочалося вже на ранньому етапі, але масове освоєння західного ареалу сталося на пізньому. Г.М. Тошев вбачає в ЯК «бар'єр», що стримував той процес. Певна

кількість груп ЯК «продовжувала існувати в окреслених ізольованих нішах також після того процесу, роблячи свій внесок у формування культури Бабине» (Тошев 1991, с. 96—97). Проте уточнити ці спостереження неможливо через незадовільну публікацію джерел.

Горщик з об'єкта 1149В близький до посуду з поховань ЯК в кургані 2 на трипільському поселенні Доброводи на Черкащині — поховання 1, 7, 8 (рис. 6; Бунятян, Ніколова 2010, рис. 7, 3; 9, 4; 10, 3). Це помітно за морфологічними й стилістичними прикметами, а також технологією, зокрема за наявністю товченого каміння в складі мінеральної домішки (за спостереженнями одного з учасників розкопок

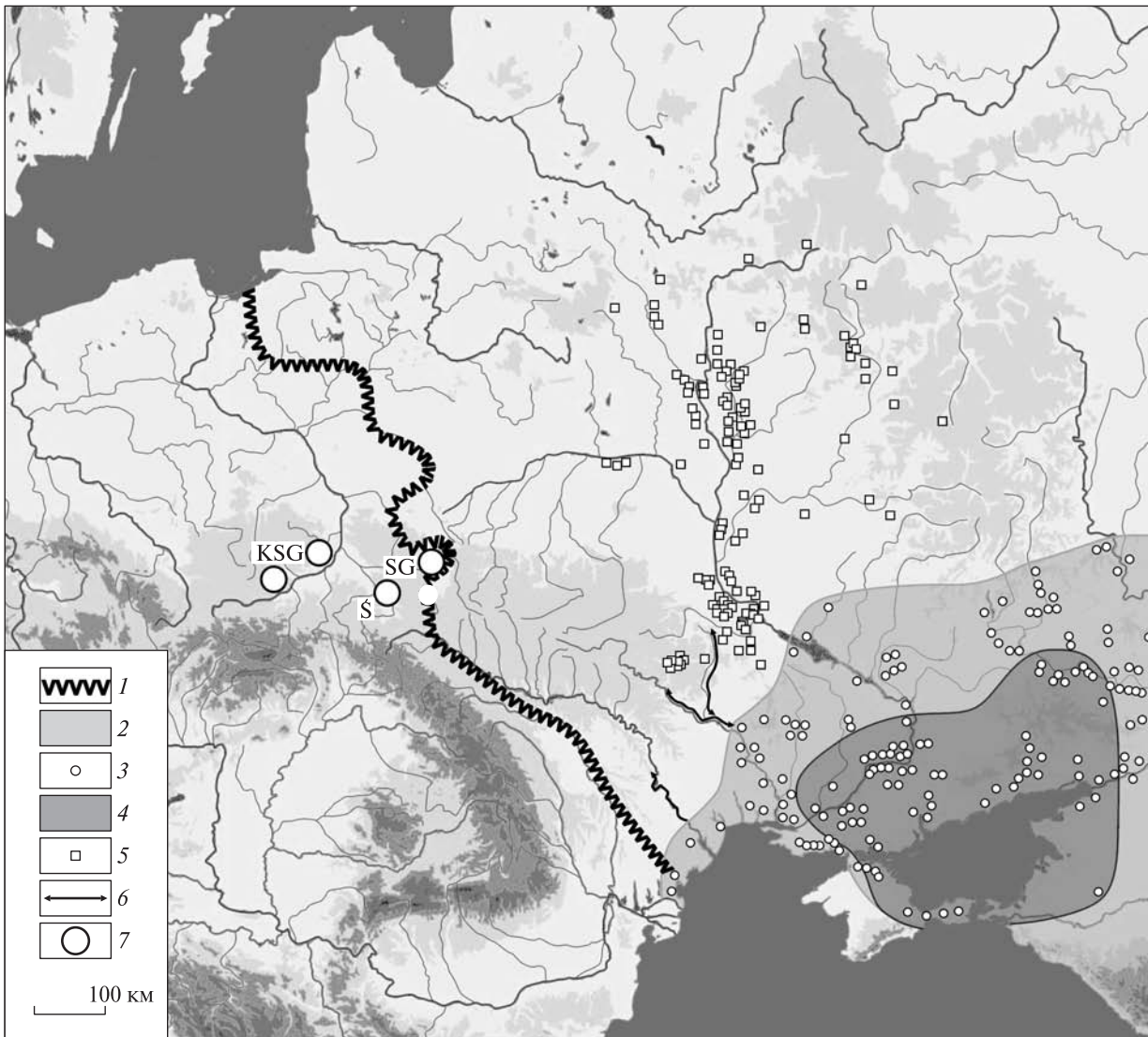

Рис. 8. Свідчення «балтійських» впливів населення КК: 1 — фізико-географічна межа між заходом і сходом Європи; 2 — ойкумена КК; 3 — пам'ятки КК; 4 — територія, на якій зафіксовані поховання металургів; 5 — пам'ятки середньодніпровської культури; 6 — шляхи Дністер—Сян, Південний Буг—Західний Буг і Південний Буг—Синюха; 7 — скупчення поховань в ямах з підбоек-катакомбою в колі локальних груп КШК (KSG — краківсько-сандомирська група; SG — сокальська група; S — Свенте 11, любачівська група?; за: Klochko, Koško 2009, з доповненнями)

курганів у Доброводах, В.І. Клочка, така домішка є в керамічній масі вказаних горщиків). Ці поховання відносяться до найпізніших у кургані і датуються за ^{14}C (дати за деревом) у межах 2500—2300 cal BC (там само, с. 37, 47).

Постає запитання, звідкіля та коли прибуло на Сян населення, яке створило культуру пам'ятку — об'єкт (об'єкти) 1149А—1149В? Найвірогідніший шлях, попри «галицьку» прогалину в джерелах, мав пролягати, принаймні в основній частині, вздовж долин Дністра та Сяну. Беручи до уваги наведені, за Г.М. Тошевим, оцінки хронології, проникнення могло статися в межах трьох останніх століть III тис.

до н. е. Але, враховуючи аналогії з Доброводів, можна запропонувати й інший шлях — уздовж долин Синюхи та Південного Бугу.

Спроба хронометричної оцінки

Можливість верифікації згаданої оцінки хронології дає радіовуглецеве датування об'єкта 1149А за людськими кістками. Аналіз ^{14}C зроблений у Познанській радіовуглецевій лабораторії (з використанням техніки AMS). Результат такий: Poz-42368 3710 ± 35 BP (1,6 % N, 5,2 % C). Після калібрації (OxCalv 4.1.5 Bronk Ramsey 2010) на рівні значимості

68,2 % припустима хронометрія об'єкта 2191—2181 cal BC (5,3 %); 2141—2113 cal BC (18,2 %); 2102—2036 cal BC (44,7 %), себто вказує на діапазон 2191—2036 cal BC. Деякі розбіжності цієї дати порівняно з вказаними похованнями в Доброводах можуть бути спричинені тим, що останні отримані за деревом, отже можуть бути трохи занижені.

Датування об'єкта 1149А дозволяє визначити час створення об'єкта 1149В щонайраніше двома останніми століттями III тис. до н. е. Це, зважаючи на загальний стан вивчення хронометрії кінця малопольської КШК, позначає час проникнення причорноморських груп населення ЯК/КК в ба-

сейн Сяну (чи ширше — Вісли) на стику з ранньою (протобронзовою) фазою межано-вицької культури.

Свідченням гіпотетичного проникнення причорноморських груп населення доби ранньої бронзи до Сяну досі слугували мідні/бронзові сокири так зв. типу Підлісся, які пов'язують з ЯК/КК. Вони знайдені в місцевостях Рудна Мала й Муніна (Klochko, Koško 2009, p. 287). За подібний «сигнал» можна визнати також знахідку канельованої булави на верхньому Дністрі в місцевості Вівня Стрийського р-ну (Op. cit., Fig. 17). Об'єкт 1149В зі Свентого 11 не тільки розширює коло таких свідчень, але й повніше відбиває той процес.

- Бунятян К.П., Ніколова А.В. Кургани ямної культури на трипільських поселеннях Доброводи і Тальянки // Колекції Наукових фондів Інституту археології НАН України. Матеріали та дослідження. — К., 2010. — С. 34—50 (Археологія і давня історія України. — 3).
- Тоцев Г.Н. Западный ареал памятников катакомбной культуры // Катакомбные культуры Северного Причерноморья. — К., 1991. — С. 85—100.
- Тоцев Г.Н. О позднекатакомбном горизонте причерноморских степей // Древние общности земледельцев и скотоводов Северного Причерноморья. — К., 1991а. — С. 109.
- Шапошникова О.Г. Ямная культурно-историческая область // Археология Украинской ССР. — К., 1985. — Т. 1. — С. 336—352.
- Шапошникова О.Г., Фоменко В.Н., Довженко Н.Д. Ямная культурно-историческая область (ингульский вариант). — К., 1986 (САИ. — Вып. В1—3).
- Cofta-Broniewska A. (red.). Miejsce pradziejowych i średniowiecznych praktyk kultowych w Kruszy Zamkowej, województwo bydgoskie, stanowisko 13. — Poznań, 1989.
- Klejn L. Zagadka grobów katakumbowych rozwiązana? // Z otchłani wieków. — 1967. — XXXIII. — S. 212—222.
- Klochko V.I., Koško A. The societies of Corded Ware Cultures and those of Black Sea steppes (Yamnaya and Catacomb Grave Cultures) in the route network between the Baltic and Black Seas // BPS. — 2009. — 14. — P. 269—310.
- Koško A. Z badań nad kontekstem kultur wczesnobrązowych strefy pontyjskiej w rozwoju społeczności środkowoeuropejskich obszaru dorzecza Wisły w III tys. przed Chr. // A. Wawrusiewicz (red.). Na rubieży kultur. Badania nad okresem neolitu i wczesnego brązu w Polsce Północno-Wschodniej. — Białystok, 2011.
- Koško A., Sikorski A., Szymt M. «Corded» and «corded-like» ornamentation in the Vistula and Dnieper interfluvial region in the 5th—4th mill. BC. Introduction to interdisciplinary research // BPS. — 2010. — 15. — P. 13—48.
- Machnik J. Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1966.
- Machnik J. Krąg kulturowy ceramiki sznurowej // W. Hensel, T. Wiślański (red.). Prahistoria Ziemi Polskiej. — T. II. Neololit. — Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1979. — S. 337—420.
- Machnik J., Bagińska J., Koman W. Neolityczne kurhany na Grzędzie Sokalskiej w świetle badań archeologicznych w latach 1988—2006. — Kraków, 2009.
- Ślusarska K. Funeral Rites of the Catacomb Community: 2800—1900 BC. Ritual, Thanatology and Geographical Origins. — Poznań, 2006 (BPS. — 13).
- Włodarczyk P. Kultura ceramiki sznurowej na Wyżynie Małopolskiej. — Kraków, 2006.

Надійшло 22.11.2011

РИТУАЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ НАСЕЛЕНИЯ ПРИЧЕРНОМОРСКОЙ КУЛЬТУРНОЙ ОБЩНОСТИ ЭПОХИ РАННЕЙ БРОНЗЫ НА р. СЯН

Публикуется первый в бассейне Сяна (Республика Польша) комплекс культуры шнуrowой керамики (КШК) с элементами ямно-катакомбной культуры Северного Причерноморья, выявленный в 2010 г. в одном из погребений могильника в местности Свенте (пункт 11), гмина Радимно, повит Ярослав.

Объект 1149 — один из 11 погребальных памятников КШК, открытых в Свенте 11. Могила с прямоугольной/овальной в плане шахтой-дромосом и овальной камерой-склепом. На дне камеры, ориентированной юг—север (с незначительным отклонением), был похоронен мужчина? 60—65 лет — скорченно на правом боку головой на юг и лицом, повернутым на восток. Погребение сопровождалось двумя сосудами, положенными в ногах и возле плеча, а также мергелевым топором. В верхней части камеры (тризна?) выявлен еще один сосуд и фрагмент большой ретушированной пластины из волинско-днестровского кремня. Первые два сосуда относятся к КШК, последний — типичный горшок ямной культуры. В частности, он близок к горшкам из погребений ямной культуры в кургане 2 на трипольском поселении Доброводы на Черкасчине.

Датировка объекта позволяет отнести его к двум последним столетиям III тыс. до н. э. Принимая во внимание хронологию конца малопольской КШК, проникновение в бассейн Сяна причерноморских групп населения ямно-катакомбной культур произошло на стыке с ранней (протобронзовой) фазой межановицкой культуры. Наиболее вероятный путь, не смотря на «галицкий» пробел в источниках, должен был проходить, хотя бы в основной части, вдоль долин Днестра и Сяна. Но, исходя из аналогий в Доброводах, не исключен и другой путь — вдоль долин Синюхи и Южного Буга.

Отмеченное в Свенте 11 соотношение «шнуровых», «катакомбных» и «ямных» черт открывает важные направления в исследовании типогенезиса синкретических культур рубежа запада и востока Европы III тыс. до н. э., особенно второй его половины.

A. Kosko, V.I. Klochko, A. Olszewski

RITUAL OBJECT OF THE BLACK SEA NORTH REGION CULTURE COMMUNITY OF THE EARLY BRONZE AGE IN THE SAN RIVER REGION

Published is the first in the San River basin (Poland Republic) assemblage of Corded Ware culture (CWC) with elements of Yamna and Catacomb cultures of the Black Sea north region found in one of burials of the cemetery in Svente locality (point 11) of Gmina Radymno in Yaroslav Country in 2010.

Object 1149 is one of 11 CWC burial monuments discovered in Svente 11. The tomb has a rectangular/oval-shaped in plan pit-dromos and an oval-shaped chamber-crypt. A 60—65-year-old man (?) was buried on the bottom of a pit stretched from the south to the north (with insignificant cant); he was crouched on his right side with his head turned to the south and his face turned to the east. There were two vessels in the grave: one in his feet and the other near the shoulder, as well as a marl axe. Another vessel and a fragment of a big retouched plate made of Volyn and Dnister flint were found in the upper part of a chamber (funeral feast?). The first two vessels are referred to CWC, and the last is a typical pot of Yamna culture. In particular, it is close to the pots from the Yamna culture graves in the barrow 2 at Dobrovody settlement of Trypillya culture in Cherkasy region.

Dating of the object allows referring it to the two last centuries of the 3rd millennium BC. Considering the chronology of the end of Malopillya CWC, coming of the groups of Yamna and Catacomb cultures population from the Black Sea north region into the San River basin took part at the edge with the early phase (the Proto-Bronze) of Mezhanovytska culture. The most likely route, despite the «Galician» gap in sources, should have passed, at least in its main part, along valleys of Dnister and San rivers. Although, based on analogies in Dobrovody, the other route is not excluded, i.e. along Syniukha and Bug rivers.

Correlation of features of Corded Ware, Catacomb and Yamna cultures noted at Svente 11 opens the important directions in the research of type-genesis of syncretic cultures on the boundary of the European West and East in the 3rd millennium BC, especially in its second half.